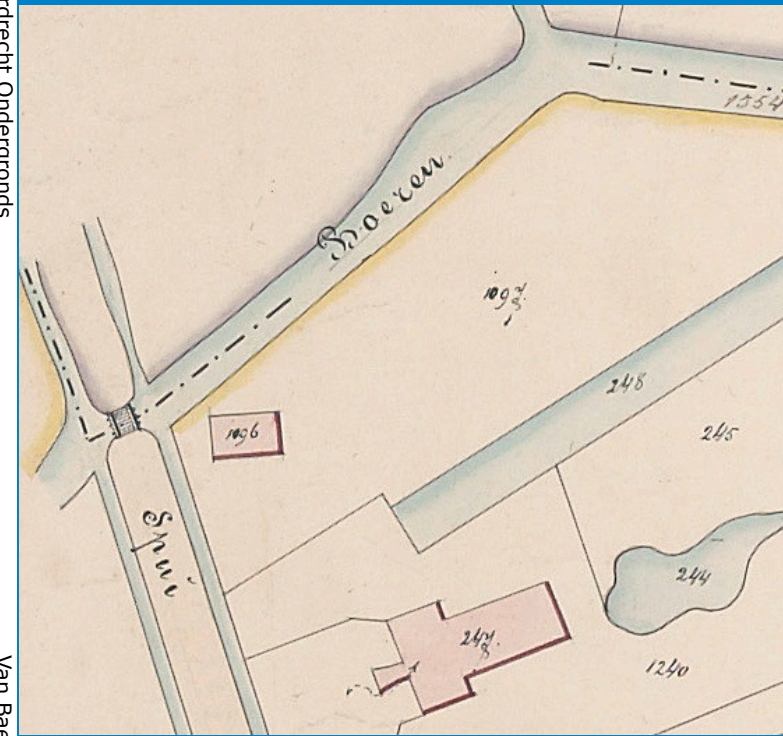

Van Baerle-plantsoen 22, gemeente Dordrecht

De archeologische velddocumentatie van de resten van een 17e-eeuwse brug en een 19e-eeuwse duiker.

M.C. Dorst

Vakteam Erfgoed /
Archeologie

Gemeente Dordrecht
Spuiboulevard 300
Postbus 8
3300 AA Dordrecht
www.dordrecht.nl/archeologie

Dordrecht Ondergronds 99

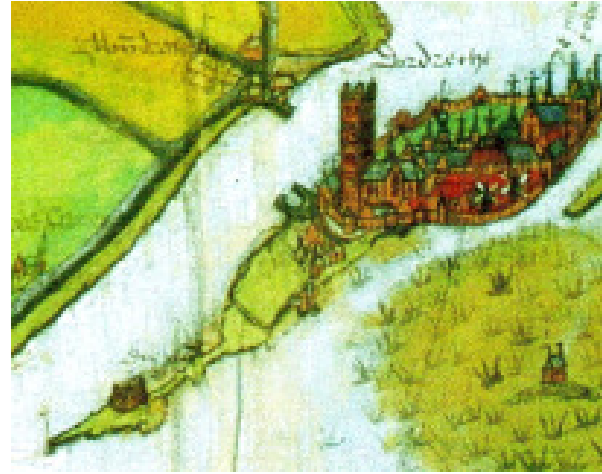
Van Baerle- plantsoen 22, gemeente Dordrecht

De archeologische velddocumentatie van
de resten van een 17e-eeuwse brug en een
19e-eeuwse duiker

2018

Gemeente Dordrecht
Cluster Ruimtelijke Kwaliteit/vakteam erfgoed/archeologie

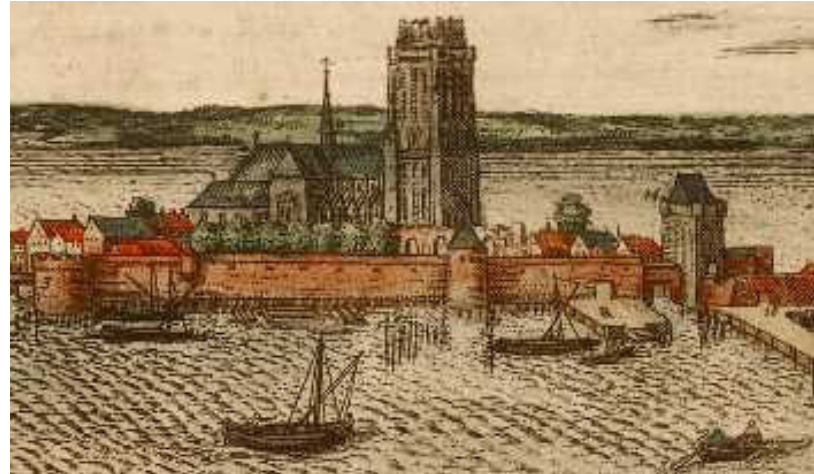
Colofon

ISSN: 1876-2379
Tekst: M.C. Dorst
Inhoudelijke toetsing: J. Hoevenberg
Redactie: J. Hoevenberg
Afbeeldingen: Gemeente Dordrecht, vakteam erfgoed/archeologie, tenzij anders vermeld.
Vormgeving: M.C. Dorst
Drukwerk: Drukkerij RAD
Uitgave: Gemeente Dordrecht, februari 2018

Gemeente Dordrecht
Cluster Ruimtelijke Kwaliteit / vakteam erfgoed / archeologie
P: Postbus 8, 3300 AA Dordrecht
T: (078) 7708223
E: monarch@dordrecht.nl
W: www.dordrecht.nl/archeologie.nl / www.facebook.com/DordrechtOndergronds

© Gemeente Dordrecht, 2018

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronisch databestand of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave dient men zich tot de uitgever te wenden.

Inhoud

1 Inleiding en onderzoekskader	5
1.1 Administratieve gegevens	5
2. Gegevens onderzoeksgebied	7
2.1 Plan- en onderzoeksgebied en uitgevoerde werkzaamheden	7
3. Bureauonderzoek	9
4. Veldwerk	11
4.1 Methoden	11
4.1.1 Archeologie	11
5. Samenvatting en conclusies	15
Begrippen en afkortingen	17

Het onderzoeksgebied tijdens het veldwerk, gezien in noordelijke richting (foto: gemeente Dordrecht, vakteam erfgoed).

1. Inleiding en onderzoekskader

Binnen het project van de aanleg van het HVC restwarmtetransportnet is na de melding van de uitvoerder een archeologische waarneming gedaan. Ter hoogte van de orangerie van de buitenplaats Weizigt aan het Van Baerleplantsoen 22 is een uitgangspuit van de geboorde leiding gegraven. Hier werd een houten constructie en muurwerk aangetroffen dat gemeld is aan de archeologen van het vakteam erfgoed van de gemeente Dordrecht. De aanwezige resten zijn in het veld gedocumenteerd. Vervolgens is een bureauonderzoek uitgevoerd om inzicht te krijgen in de datering en aard van de resten. Het onderzoek viel buiten de AMZ-cyclus; op de locatie waren vooraf geen (behoudenswaardige) archeologische resten verwacht. Er was geen sprake van een onderzoekspllicht voor de locatie.

1.1 Administratieve gegevens

Aard onderzoek:	Bureauonderzoek, archeologische waarneming
Projectcode:	1805
ARCHIS zaaknr.:	n.v.t.
Periode:	Nieuwe Tijd, 17e-19e eeuw
Datum onderzoek:	8 februari 2018
Provincie:	Zuid-Holland
Gemeente:	Dordrecht
Wijk:	Oud/Nieuw Krispijn
Straat:	Van Baerleplantsoen 22
Kaartblad:	44A
RD coördinaten:	centrum 105.016 / 424.566
Opdrachtgever:	Stadsbeheer Dordrecht
Contactpersoon:	dhr. J. Kiele (opzichter)
Uitvoerder(s):	Gemeente Dordrecht, vakteam erfgoed
Medewerker:	dhr. M.C. Dorst
Bevoegde overheid:	Gemeente Dordrecht
Autorisatie onderzoek:	dhr. J. Booi (clustermanager)
Autorisatie rapport:	mevr. J. Hoevenberg (senior archeoloog)
Archivering:	Digitaal archief vakteam erfgoed/archeologie (www.dordrecht.nl/archeologie). Analoog: Stadsdepot gemeente Dordrecht

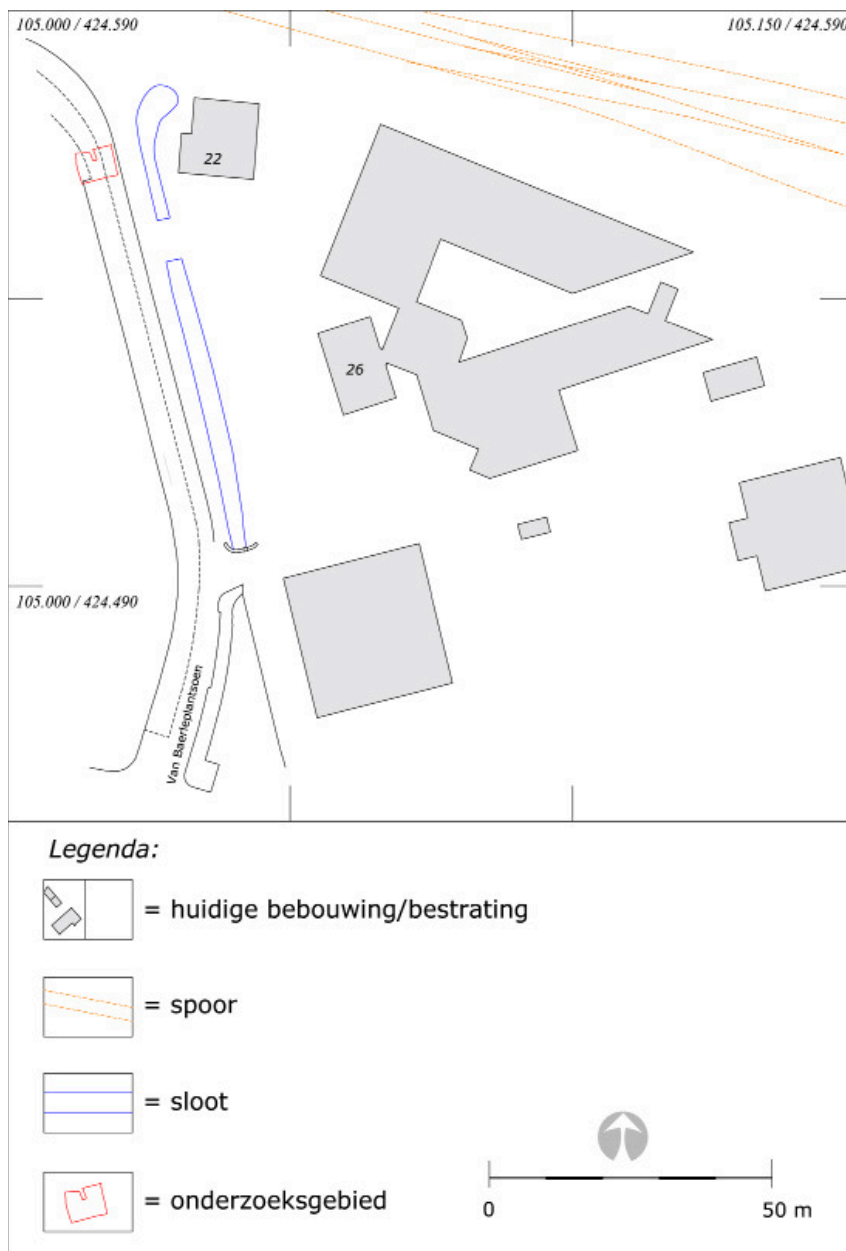
2. Gegevens onderzoeksgebied

2.1 Plan- en onderzoeksgebied en uitgevoerde werkzaamheden

De onderzoekslocatie is gelegen in de straat Van Baerleplantsoen ter hoogte van nummer 22; de orangerie van de buitenplaats Weizigt (afb. 1 en 2). Op deze locatie is een uitgangspunt gegraven voor de gestuurde boring van een restwarmtetransportleiding van de HVC. De put had een afmeting van circa 6,6 x 5,5 meter en er is gegraven tot circa 2 – 2,5 m – mv.

Afb. 1. De locatie van het onderzoeksgebied in Dordrecht (rood).

Afb. 2. De locatie van het onderzoeksgebied in detail.

3. Bureauonderzoek

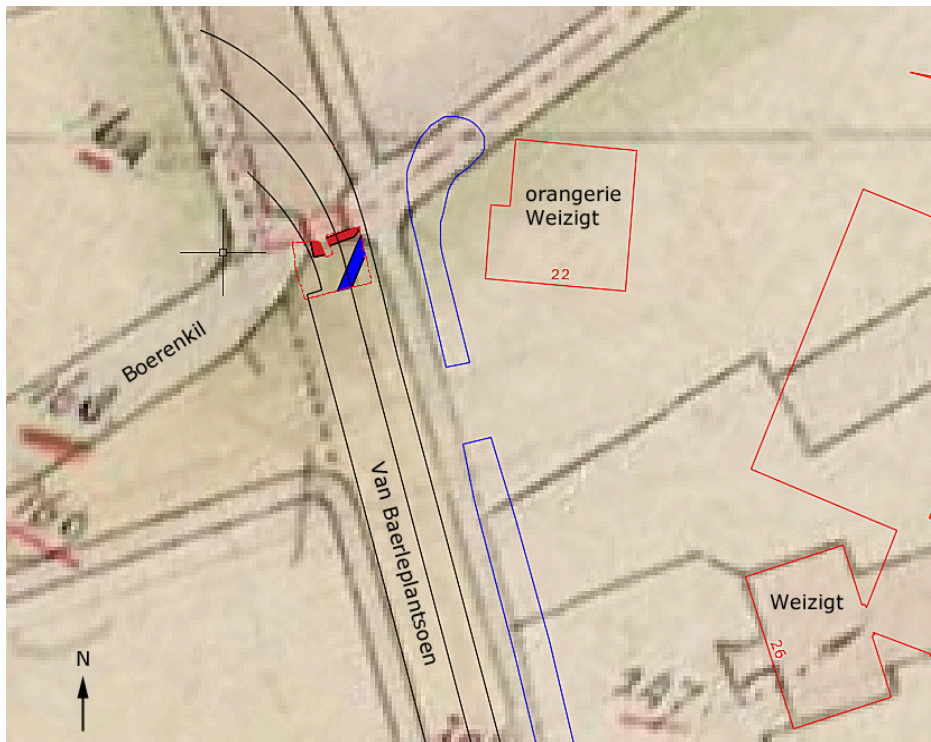
Het onderzoek was erop gericht om de aangetroffen archeologische resten te duiden. Aangezien het gaat om sporen uit de Nieuwe Tijd zal in het bureauonderzoek alleen deze periode besproken worden.

Op de oudste bekende kaarten uit de 16e eeuw is de locatie van het onderzoeksgebied goed te zien. Het is gelegen binnen één van de nieuw ingepolderde schorreengebieden net ten zuiden van de Spuiweg (afb. 3, links). In het gebied is een deel van een kil aanwezig. Dit zijn natuurlijke kreken waarin sprake is van getijdenwerking. In 1603 worden verschillende ringpoldertjes samengevoegd tot één grotere polder; de Oud-Dubbeldamse polder. De Spuiweg wordt in zuidoostelijke richting doorgetrokken en gaat dienen als ontginningsweg (de huidige Krispijnse weg, afb. 3, rechts). Het is mogelijk dat hierbij de verschillende killen die hier lopen zijn omgevormd tot een verdedigingslinie. Op enkele kaarten uit deze periode is er nog maar één watergang te zien; de Boerenkil. Deze watergang was mogelijk onderdeel van een liniewal waarin verschillende flèches/redans aanwezig (of gepland) waren. Het is niet bekend of deze ooit (geheel) zijn gerealiseerd. Om de Boerenkil te kunnen oversteken zal er al in het begin van de 17e eeuw een brug zijn aangelegd. Deze brug is aanwezig in het onderzoeksgebied (afb. 3, rechts).

Afb. 3. Links: een uitsnede van een kaart van Janz. Indervelde uit 1592. Rechts: een uitsnede van een kaart van F. en J. Symonsz. uit 1619. Rood omcirkeld is bij benadering de onderzoekslocatie aangegeven.

In 1611 wordt, ten oosten van het onderzoeksgebied, aan de voormalige Spuiweg de buitenplaats Weizigt gebouwd. De bebouwingssituatie uit het begin van de 17e eeuw blijft bestaan tot in de 19e eeuw en is goed herkenbaar op de kadastrale minuut uit 1832 (afb. 4). Hierop is te zien dat het aangetroffen muurwerk de fundering van de brug over de Boerenkil is. Een klein deel van deze kil is nu nog aanwezig als onderdeel van de voormalige omgrachting van de buitenplaats Weizigt.

Afb. 4. Het onderzoeksgebied geplot op de kadastrale minuut van 1832. Hierop is te zien dat het aangetroffen muurwerk (rood) deel uitmaakt van de brug over de Boerenkil. De aangetroffen duiker is een verbinding tussen de sloten aan weerszijden van de voormalige Spuiweg; het huidige Van Baerleplantsoen. De oostelijke is nog aanwezig (blauw). De duiker zal zijn aangelegd toen de Boerenkil verdween bij de aanleg van het spoor rond 1860-1870.

Rond 1866 vinden er grootschalige veranderingen plaats. Dit komt door de aanleg van het treinspoor (afb. 5). Voor de aanleg hiervan is de Boerenkil gedempt en verdween onder de ophogingen voor het spoor. Hierdoor veranderde de waterhuishouding waarbij waarschijnlijk de noodzaak ontstond voor een waterverbinding tussen de beide sloten aan weerszijden van de Spuiweg waarvan de oostelijke nog aanwezig is. De aangetroffen houten duiker is zeer waarschijnlijk in deze periode aangelegd.

Afb. 5. Het onderzoeksgebied (paars) weergegeven op een plattegrond uit 1866 van het aangelegde spoor en station. De oude landschappelijke elementen zoals de kil en de brug die bij deze aanleg zijn verdwenen, zijn nog op de kaart aangegeven (deel links = RAD inventarisnr. 551_45002 en deel rechts = RAD inventarisnr. 551_45003).

De doorlopende weg Spuiweg/Krispijnseweg bleef ná de aanleg van het spoor nog wel geruime tijd bestaan door de aanleg van een overweg op deze locatie.

4. Veldwerk

4.1 Methoden

Tijdens het veldwerk zijn drie sporen aangetroffen (afb. 6). Het gaat om een baksteenfundering en de westgevel van een brug en een houten duiker. Deze zijn opgetekend en door middel van een GPS ingemeten door dhr. Kooistra van de firma A. Hak Leidingbouw, waarvoor dank. De aard van de resten is in het veld beschreven en er zijn foto's van gemaakt.

Afb. 6. De locaties van de funderingsresten van de brug (S1 en S2) en de houten duiker (S3).

4.1.1 Archeologie

Er is geen geologische informatie verzameld, alleen de archeologische sporen zijn gedocumenteerd.

Muurwerk brug (17e eeuw -circa 1866)

De brugfundering bestond uit twee verschillende baksteen elementen waarvan de onderlinge relatie niet duidelijk is geworden omdat de grond tussen beide niet is weggegraven. Het oostelijk deel (S1) bestaat uit een zware, 80 cm brede muur bestaande uit geel/rood bakstenen met een formaat van 17,5x8x4,5 cm. Het metselwerk is rommelig van aard, vermoedelijk gaat het om de fundering van de brug. De top van het muurwerk ligt op circa -0,64 m – NAP. De onderzijde is niet waargenomen. Dit deel dateert vermoedelijk uit de 17e eeuw. Het westelijk deel (S2) bestaat uit rode bakstenen met een formaat van 18x8,5x4.5

cm. Dit muurwerk is netjes afgewerkt en het gaat waarschijnlijk dan ook om de westelijke zijkant (zichtkant) van de brug. Deze zijkant is van jongere datum dan het (oostelijke) funderingsdeel.

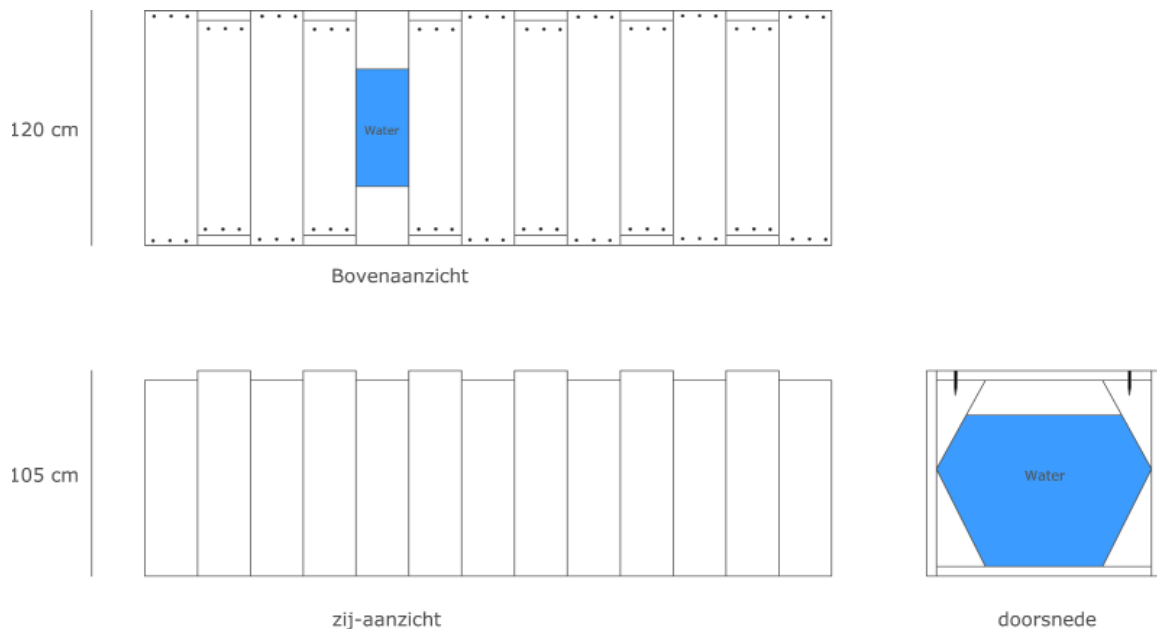
Afb. 7. Links: de vermoedelijke westelijke zijkant van de brug (S2), gezien in noordoostelijke richting. Rechts: de fundering van de brug (S1), gezien in noordelijke richting.

Houten duiker (ca. 1866-20e eeuw)

Ten zuiden van het muurwerk van de brug was een houten duiker aanwezig (afb. 6, S3). Deze had een zuidwest-noordoostelijke oriëntatie en vormde een ondergrondse verbinding tussen de sloten aan weerszijden van de Spuiweg (afb. 4 en 5). De duiker heeft gefunctioneerd tot in de 20e eeuw de westelijke sloot is gedempt. De duiker stond tijdens het onderzoek nog wel in een open verbinding met de oostelijke sloot die nog, ten dele, rondom de buitenplaats Weizigt aanwezig is. Het was een met planken getimmerde duiker met een breedte van 1,2 m. De duiker bestaat uit vier schuine balken waar alle planken aan de buitenzijde tegenaan gespijkerd zijn (afb. 9). De top lag op circa -1,5 m – NAP (afb. 8 en 9).

Afb. 8. Enkele foto's van de 19e-eeuwse, houten duiker.

Afb. 9. (Gedeeltelijke) reconstructie van de houten duiker S3.

Vondsten

In het grondpakket ten westen van de bruggevel S2 zijn een fragment van een faience bakje en een pijpenkop gevonden (afb. 10). Mogelijk gaat het om vondsten uit de opvulling van de Boerenkil of het talud daarvan. De pijpenkop is van het type overbelaste ovale ketel met een radering rond de rand en is te dateren ná 1800. Het heeft twee bijmerken op de zijkanten van de hiel; een Gouds wapenschild en een bloem(?) in een cirkel. Op de punt van de hiel staat het lettermerk BVB; dit merk is gezet tot de tweede helft van de 19e eeuw. De pijp is vermoedelijk geproduceerd in Gouda en dateert uit het eerste kwart van de 19e eeuw.¹ In het water en opvulling van de duiker S3 zijn een bodem van een aluminium blikje, een gloeilamp en een fles gevonden (afb. 11). Het gaat om vondsten uit de 20e eeuw.

Afb. 10. Links: een kleipijp en faience bakje met acanthusblad versiering uit de Boerenkil of talud daarvan. Rechts: een fles uit de duiker S3.

¹ De datering is gebaseerd op de aanwezigheid van (nog) zes sterren in het wapenschild (bijmerk). Het productiecentrum is niet zeker; aangezien de V in het lettermerk nogal is weggezakt in de B, bestaat de mogelijkheid dat dit een imitatie Goudse pijp uit een ander productiecentrum is. De BVB-pijp was een goed-verkopende, populaire pijp, waardoor het ook op gekopieerde pijpen voorkomt. Informatie van dhr. B. Konijnendijk van www.kleipijpen.nl, pers. communicatie, waarvoor dank.

5. Samenvatting en conclusies

Na een vondstmelding tijdens werkzaamheden onder het wegdek ter hoogte van het Van Baerleplantsoen 22 (oranjerie Weizigt) zijn op 8 februari 2018 enkele archeologische resten gedocumenteerd. Het gaat om de fundering van een bakstenen brug uit de 17e eeuw die in de toenmalige Spuiweg lag. De brug vormde een verbinding tussen de stad en de, in 1603 gerealiseerde Oud-Dubbeldamse polder en liep over de Boerenkil. Deze kil/kreek is (mogelijk) eind 16e of begin 17e-eeuw (deels) omgevormd tot een verdedigingslinie. Het westelijk deel van de bakstenen resten zijn mogelijk de westelijke zijkant (zichtkant) van de brug. Deze is van een jongere periode. Alle bakstenen resten van de brug zijn bij de graafwerkzaamheden niet verstoord en weer afgedekt. Ten zuiden hiervan was een houten duiker aanwezig. Deze dateert waarschijnlijk van rond 1866 toen ten noorden van het onderzoeksgebied het treinspoor is aangelegd. Hierbij werd de Boerenkil gedempt en ontstond de noodzaak om de watergangen die nog aanwezig bleven met elkaar te verbinden. Het gaat om de sloten aan weerszijden van de (toenmalige) Spuiweg/Krispijnseweg). Hiervan is alleen de oostelijke sloot, als omgrachting van de 17e-eeuwse buitenplaats Weizigt nog aanwezig. De duiker stond nog in verbinding met deze sloot. Het deel van de duiker in de bouwput is verwijderd.

Bevoegde overheid

De bevoegde overheid is de gemeente Dordrecht. Voor vragen over de in dit rapport verwoorde resultaten kan contact opgenomen worden met dhr. M.C. Dorst, senior-KNA archeoloog, vakteam erfgoed, gemeente Dordrecht (tel. 078-770 4904).

Begrippen en afkortingen

antropogeen	Door mensen gemaakt/gedaan/uitgevoerd, i.i.t. natuurlijk
Bergsche Veld	Zoetwatergetijdengebied ten zuiden van de stad Dordrecht, ontstaan na de Sint Elisabethsvloed van 1421 (verwijst naar Geertruidenberg, later Biesbosch genoemd).
brakwaterkokkel	Gidsfossiel voor de afzettingen van de Sint Elisabethsvloed 1421, zeker als deze tweekleppig en in levenshouding wordt aangetroffen. Het gaat om de tweekleppige <i>Cerastoderma glaucum</i> .
crevasse(afzetting)	Oeverwaldoorbraak (rivier) waarbij (opnieuw) zand is afgezet. Door de doorbraak is een afzetting ontstaan met sediment uit de oeverwal. Crevasse-afzettingen zijn hoger gelegen plekken in het landschap.
detritus	Substantie bestaande uit organische resten van planten en dieren.
donk	Rivierduin of natuurlijke verhoging in het landschap
Formatie van Echteld	Afzettingen vanuit rivier
Formatie van Nieuwkoop	Veenpakket (Hollandveen Laagpakket)
Formatie van Naaldwijk	Afzettingen vanuit zee
Grote Waard	De Grote of Hollandsche Waard was een landbouwgebied in Holland, aan de grens met Brabant. De waard ontstond in de 13e eeuw, na afdamming van de Maas bij Heusden en Maasdam en het aanleggen van een ringdijk. De Grote Waard omvatte de gebieden die tegenwoordig bekend staan als het Land van Heusden en Altena, het Eiland van Dordrecht, het oostelijk deel van de Hoeksche Waard en een stukje Noord-Brabant, ongeveer van Heusden tot Moerdijk.
hil/werf/terp	Woonheuvel of kunstmatige door mensen opgeworpen verhoging in het landschap, i.t.t. donk
indicator	Aanwijzing/vondst/voorwerp/object/spoor
inversierug	Oeverwallen en kreekbeddingen klonken gedurende de middeleeuwse ontginningen door hun grovere materiaal minder in dan de slappe, fijne klei ertussen, waardoor ze nu nog als ruggen in het landschap herkenbaar zijn. Deze 'omkering' in het landschap (oorspronkelijk een geul, nu een rug) wordt ook wel inversie (inversieruggen) genoemd.
klastisch	Verweerde/geërodeerde fragmenten van gesteente die zijn afgezet door water en wind
Merwededek	Gelaagd pakket klei- en zandafzettingen vanuit de rivier de Merwede, na de Sint Elisabethsvloed van 1421 (Formatie van Echteld). Specifiek voor het Eiland van Dordrecht.
Sint Elisabethsvloed	Stormvloed waarbij de zeedijk van de Grote Waard bij het dorp Wieldrecht doorbrak en de Grote Waard verdrong, 18-19 november 1421.
AMK	Archeologische Monumenten Kaart